

Notitie over het droge stroomdalgrasland in Natura 2000-gebied Uiterwaarden Lek

Th.B.M. (Dick) Kerkhof, e-mail: dkerkhof@xs4all.nl

Vianen, 27 juli 2025

De Ecologische Autoriteit schrijft in haar advies over de NDA Uiterwaarden Lek onder meer het volgende:

Pagina 2:

“De Ecologische Autoriteit ziet dat de NDA waardevolle informatie bevat en veel inzicht biedt in het landschapsecologisch functioneren, maar oordeelt dat de NDA nog niet alle essentiële informatie bevat om de benodigde maatregelen te identificeren, met name omdat de dynamiek van de rivier niet goed is verwerkt in de NDA. Daardoor komen ook niet de juiste aanvullende maatregelen in beeld.

De Ecologische Autoriteit adviseert de NDA nog te verbeteren op de volgende punten:

- Onderbouwing en aanpassing conclusies. (...) Voor de stroomdalgraslanden en glanshaverhooilanden moet de conclusie zijn dat reeds verslechtering is opgetreden, met name door het verdwijnen van typische soorten. Als deze informatie betrokken wordt bij de conclusies met betrekking tot de habitattypen moeten deze mogelijk worden gewijzigd.”

Pagina 5:

“Historische gegevens benutten. De NDA benut veel, maar niet alle beschikbare informatie, om tot een reconstructie te komen van de T0. De kwaliteit is ingeschat op basis van indirecte (a)biotische indicatoren. Er is al goed gebruik gemaakt van veel maar niet alle relevante informatie uit de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF). Een analyse van relevante vegetatieopnames uit het verleden, juist ook rond het moment van aanmelding en aanwijzing met de verspreiding en ontwikkeling van typische soorten is nodig om kwaliteit van stroomdalgrasland, en dus de doelen, beter in te schatten in de T0. Voor dit gebied gaat het bijvoorbeeld om veldsalie, rode bremraap en sikkelklaver. Als deze data betrokken worden, moeten de conclusies over de reeds opgetreden verslechtering mogelijk worden aangescherpt, zie ook 2.5 van dit advies.”

Pagina 7:

“De NDA gaat echter uit van een onjuiste beschrijving van de rivierdynamiek in dit deel van de Lek. Dit deel van de Lek ligt benedenstrooms van het gestuwde deel van de rivier, hetgeen betekent dat niet de afvoerdynamiek, maar de waterstand in het benedenrivierengebied, inclusief getijdewerking, de waterstand in dit deel van de Lek bepaalt. Het leggen van een relatie tussen de ontwikkeling van de rivier (afvoer, bodemligging) en de veronderstelde verdroging in de uiterwaarden is daarmee onjuist beschreven in de NDA. Er is geen sprake van insnijding van de rivier in het gebied. Door dit verkeerde inzicht zijn onjuiste maatregelen beschreven en komen mogelijk effectieve maatregelen niet in beeld.

Als verdroging een relevante drukfactor is voor bepaalde habitats, dan wordt dit, naast door langere periodes van droogte, met name door opslibbing van de uiterwaarden veroorzaakt en niet door te

lage rivierstand. Door opslibbing van de uiterwaarden is het maaiveld namelijk in de loop der tijd steeds hoger komen te liggen ten opzichte van de gemiddelde waterstand in de rivier. Door deze opslibbing overstromen de verhoogde uiterwaarden minder vaak. Ook de kweldruk van infiltrerend rivierwater in de bodem is dan lager.“

Tot zover enkele opmerkingen van de Ecologische Autoriteit.

Kwaliteit droog stroomdalgrasland

Koekoekswaard

Sinds 2019 of 2020 geeft de beheerder van de Koekoekswaard aan ecologen/vegetatiekundigen geen toestemming meer voor onderzoek aan het droge stroomdalgrasland. De laatste mij bekende gegevens zijn verzameld in 2017.

Kerkhof (2009) gaat uitgebreid in op de ontstaansgeschiedenis en de vegetatie van de Koekoekswaard. In zijn artikel worden negen vegetatieopnamen uit 1955-1956, gemaakt door J.A.F. Cohen Stuart, vergeleken met zeven opnamen uit 1995-2008, gemaakt door de Plantensociologische Kring Nederland en schrijver dezes. De belangrijkste conclusies zijn:

- De zeldzaamheden wilde averuit (EB), blauwe bremraap (KW) en bleek schildzaad (EB) waren in 2008 al verdwenen.
- Grote tijm en alle beweidingsindicatoren, waaronder kattendoorn, kamgras en kruisdistel, zijn in vergelijking met de jaren '50 sterk achteruitgegaan. Voorjaarsganzerik (BE) is verdwenen uit het lage zuidwestelijke deel.
- Het hoge noordoostelijke deel is vermoedelijk voor het laatst in 1883 volledig overstroomd. Door het verdwijnen van het brede strand langs de Koekoekswaard kan er ook geen kalkrijk zand meer opstuiven tot op de hoogste delen van de oeverwal. Hier nemen kalkminnende soorten af, de vegetatie gaat steeds meer lijken op die van een kalkarm duingrasland. Soorten als zandhaarmos, zilverhaver, vroege haver, gewoon struisgras, gesnaveld klauwtjesmos en gevorkt heidestaartje nemen er toe.
- Door de afname van de overstromingsfrequentie stopt ook de aanvoer van plantenzaden via rivierwater – die kunnen nog wel op de smalle oever langs de Lek aanspoelen, maar vervolgttransport naar het hoge oude stroomdalgrasland is lastig, aangezien de steile oever niet meegemaaid wordt en er geen grote grazers (rundvee) meer ingeschaard worden.
- Door het staken van de nabeweidings vervilt het terrein, waardoor kieming van graslandplanten sterk wordt bemoeilijkt. Bovendien wordt op geaccidenteerde delen (steilranden, hellingen van enkele zandkuilen) en langs struwelen het maaisel niet afgevoerd, wat leidt tot verruiging (akkerdistels en brandnetels in plaats van meer bijzondere zoomplanten zoals moeslook, gewone agrimonie, kruisbladwalstro, heggendoornzaad en dolle kervel). Zie de foto's verderop.
- De grassen glanshaver, goudhaver en gewone kropaar zijn sinds de jaren '50 sterk toegenomen. In de verruigende grasmat langs de sleedoornhaag neemt recentelijk distelbremraap toe, die parasiteert op akkerdistel.

In 2017 bezocht de Plantensociologische Kring nogmaals de Koekoekswaard. Er zijn toen achttien opnamen gemaakt (zie de spreadsheet *Opnamen PKN Koekoekswaard.xlsx*). De 'zandzegge' die eerder van de Koekoekswaard werd opgegeven, bleek rivierduinzegge te zijn. Het beeld was echter onveranderd: ontkalking van grote delen van het hoge noordoostelijke deel (behalve op enkele

plekken waar na 1960 kalkrijk zand omhoog is gebracht), vervilting en oud maaisel op veel plekken in het hele terrein, zelfs op plekken waar het maaisel makkelijk zou kunnen worden afgevoerd, zoals langs de sleedoorhaag. Een meevaller was dat tussen een zandkuil en een pad in het hoge noordoostelijke deel een klein beetje cilindermos werd gevonden (icoonsoort Provincie Utrecht en een van de meest kenmerkende soorten van droog stroomdalgrasland). Tegenvallers waren er ook: zacht vetkruid werd niet meer gezien, voorjaarsganzerik was nog maar in kleine aantallen aanwezig.

De Provincie Zuid-Holland heeft in de Koekoekswaard in de periode 1976-2017 ongeveer 25 PQ's meerdere malen opgenomen en daarnaast nog ongeveer 40 eenmalige opnamen gemaakt. In totaal 120 van deze opnamen zijn gedownload uit de Landelijke Vegetatie Databank en samengevat in de spreadsheet *opnamen PZH Koekoekswaard synoptisch.xlsx*. Uit deze gegevens blijkt dat de meeste voor droog stroomdalgrasland kenmerkende soorten achteruitgaan. De enige typische soort die in de PQ's licht vooruit is gegaan, is rivierduinzegge (in de originele opnamen abusievelijk 'zandzegge' genoemd). Alle andere typische soorten zijn ofwel uit de PQ's verdwenen (wilde averuit, zacht vetkruid), ofwel afgenomen (brede ereprijs, sikkelklaver, veldsalie en handjesgras). In de PQ-opnamen komen 19 Rode Lijstsoorten voor. Slechts twee ervan zijn toegenomen, de andere 17 zijn in de PQ's afgenomen of verdwenen. Opgaven van trosdravik in 2017 moeten berusten op een determinatiefout en zijn buiten beschouwing gelaten.

Koekoekswaard, 8 augustus 2016. Niet opgehaald hooi langs de Lek.

Koekoekswaard, 8 augustus 2016. Niet opgehaald hooi langs een heg.

Koekoekswaard, 8 augustus 2016. Niet gehooide of begraaide vegetatie in een van de kuilen.

Koekoekswaard, 5 april 2017. Sterk vervilte vegetatie langs de sleedoornhaag.

Ruig viooltje redt zich nog, maar voor winterannuellen en vetkruiden is de grasmat te veel vervilt.

Luistenbuul

De kartering van enkele delen van de Kersbergsche en Achthovensche Uiterwaarden (Kerkhof 2020) bevat een hoofdstuk met historische gegevens over het droge stroomdalgrasland in deze uiterwaarden. Uit de opnamen van J.A.F. Cohen-Stuart (1952-1957) en de latere opnamen (1991-2017) blijkt dat het stroomdalgrasland altijd nagenoeg beperkt was tot het noordoostelijkste deel van dit uiterwaardencomplex. Verder naar het zuidwesten waren alleen in enkele niet te natte kribvakken heel kleine stukjes droog stroomdalgrasland aanwezig (nu deels weggeërodeerd). Ongeveer de helft van het vroegere droge stroomdalgrasland ligt buiten het N2000-gebied!

In 2017 bezocht de PKN ook de Luistenbuul en de zandige oeverwal met stroomdalgraslandrelicten direct ten oosten van het N2000-gebied. In de Luistenbuul werden vijf opnamen gemaakt, ten oosten ervan zeven opnamen. Zie de spreadsheet *Opnamen PKN 2017 Kersbergsche Uiterwaard.xlsx*.

In 2017 was de konijnenpopulatie nog vrij klein en de stroomdalgraslandvegetatie in het oudste deel van reservaat Luistenbuul nog goeddeels intact. Dat veranderde snel: de konijnenpopulatie groeide explosief en maakte onder het stroomdalgrasland een uitgestrekte burcht met tientallen ingangen. Het gevolg was dat in 2024 het beste deel van het oude stroomdalgrasland was veranderd in een zandvlakte. De plantenwerkgroep van de Natuur- en Vogelwacht Vijfheerenlanden heeft in 2024-2025 in het perceel Luistenbuul Tansley-opnamen gemaakt van het oude reservaatje en de voormalige maïsacker eromheen. Zie het verslag *Inventarisatie Luistenbuul 2024-2025.pdf*. Dit verslag bevat (op pagina 5) ook een opsomming van elf nu uit de Luistenbuul verdwenen soorten. Dit zijn onder andere de typische soorten rivierduinzegge, kleine ruit en zacht vetkruid (KW) en de Rode Lijstsoorten harlekijn, voorjaarszegge, paardenhoeftklaver, geelhartje, sparrenmos, bochtige klaver en ruig viooltje.

De Luistenbuul, 23 mei 2023. In 2024 was ook het groene eiland op de voorgrond verdwenen.

Willige Langerak en De Bol

Op 29 mei 2025 (Hemelvaartsdag) bracht de Plantensociologische Kring Nederland een bezoek aan De Bol en de oeverwal met droog stroomdalgrasland in de Willige Langerakse Waard. Zie de spreadsheet *Opnametabel PKN De Bol Willige Langerak 2025.xlsx*.

De conditie van het droge stroomdalgrasland in Willige Langerak bleek duidelijk verbeterd t.o.v. de situatie in 2014, toen enkele steilranden en de vegetatie op de zomerkade langs de Lek sterk vervilt waren. Hier en daar was nog sprake van te veel oud gras, maar niettemin troffen we ook op die plekken weer soorten als walstrobremraap en sikkelklaver aan. De PKN'ers (merendeels professionele vegetatieonderzoekers) waren onder de indruk van de kwaliteit van de vegetatie, waarin o.a. cilindermos en bevertjes werden teruggevonden en voorjaarsganzerik en walstrobremraap heel talrijk bleken voor te komen.

Het kleine rivierduin op De Bol bleek weinig veranderd. De duinvegetatie lijkt het meest op de Kweekdravik-associatie, gelet op de grofkorrelige vegetatiestructuur en de abundantie van o.a. kruisdistel, geoorde zuring, duinriet en teunisbloemen en de aanwezigheid van ruigteplanten als boerenwormkruid, ijle dravik, zwenkdravik en zilvermos. In het oostelijkste zandige kribvak in de Willige Langerakse Waard komt dit vegetatietype ook voor, daar staat ook de kensoort kweekdravik. Volgens Tabel 5.6 in de NDA komt de Kweekdravik-associatie niet voor in N2000-gebied Uiterwaarden Lek. Dit is onjuist, want heel kleinschalig komt de associatie voor op De Bol en in Willige Langerak (totale oppervlakte < 1 hectare; aanwezige typische soorten: handjesgras en sikkelklaver).

In grote delen van De Bol (buiten het rivierduintje) bleek de vegetatie erg dicht en welig te zijn, waardoor laagblijvende planten weinig kansen krijgen. Dertig jaar geleden stond hier nog veel grasklokje, die we in 2017 niet meer zagen. Volgens Sjuul Verhaegh (SBB) is het al jaren niet gelukt nabeweidingsorganisatie te organiseren. Dit zal de belangrijkste oorzaak zijn, naast het langer worden van het vegetatiezeizoen en de vermestende effecten van stikstofdepositie. Op de zomerkade langs de Lek zag de vegetatie er beter uit, al laat de fors ontwikkelde strooisellaag zien dat ook hier te weinig wordt afgevoerd (de vegetatie wordt pas laat in de zomer gehooïd). Hier maakten we twee opnamen, die het best gerekend kunnen worden tot de Glanshaver-associatie, subassociatie met Sikkelklaver. Een flink deel van de zomerkade met deze vegetatie is recentelijk weggeslagen door oevererosie.

De Horde

Van De Horde heb ik zelf geen recente gegevens. Volgens de NDA komt de typische soort sikkelklaver er veel voor. Dat is ook wat ik me herinner van bezoeken in de periode 1995-2000. Verder waren toen o.a. kruisdistel, kattendoorn en (weinig) akkerhoornbloem en geel walstro aanwezig (volgens recente opnamen in de LVD zijn ze nog steeds present), plaatselijk ook kleine ratelaar. Het is een jong terrein, langs een buitenbocht van de Lek opgeslibd achter een strekdam die bij de riviernormalisatie rond 1870 is aangelegd. Later is het terrein nog vergraven. De bodem van de landtong tegen de strekdam is niet zandig genoeg voor de Associatie van Sikkelklaver en Zachte haver, vermoed ik. Het zal eerder Glanshaver-associatie, subassociatie met Sikkelklaver worden, of Kamgrasweide, subassociatie met Ruige weegbree.

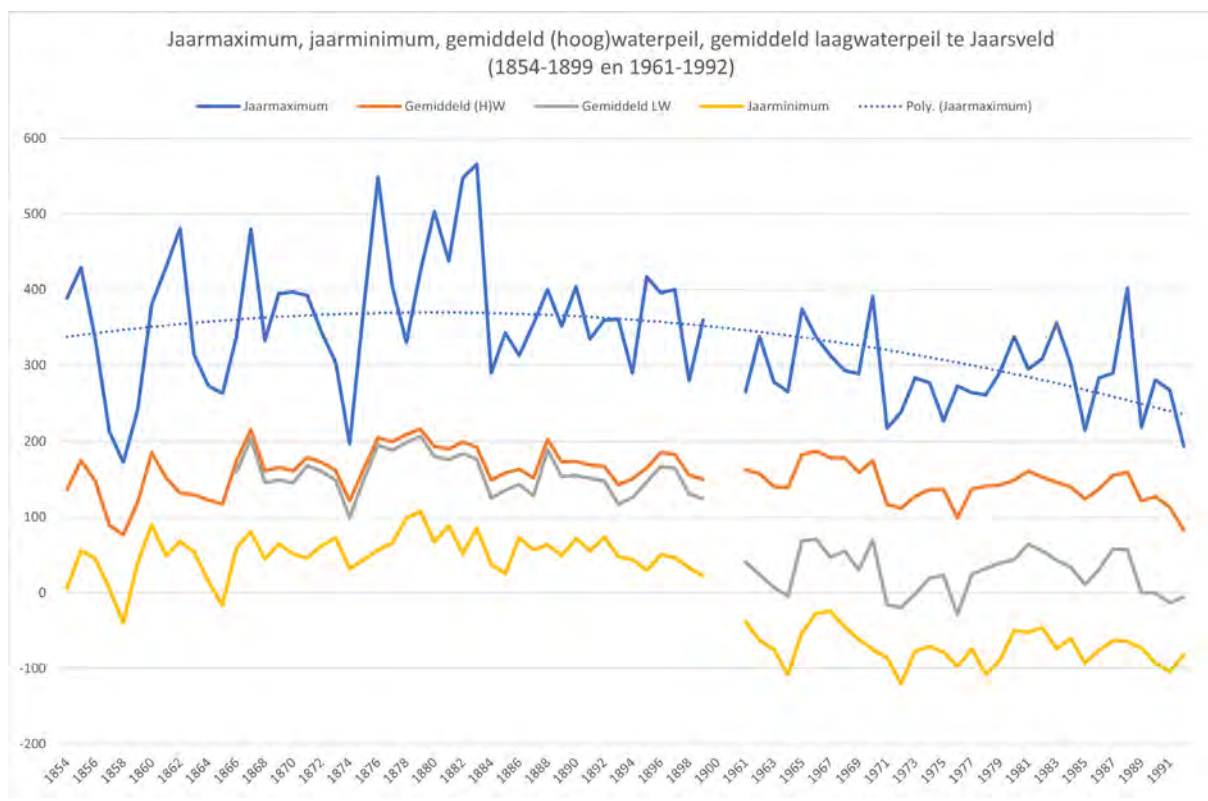
Rivierdynamiek en verdroging

De Ecologische Autoriteit stelt dat in Uiterwaarden Lek geen verdroging kan zijn opgetreden, omdat de Lek hier in zoetwatergetijdengebied ligt en het Lekpeil dus voornamelijk onder invloed van de Noordzee staat (dagelijkse eb en vloed). Als er sprake is van verdroging van uiterwaarden zal dit komen doordat ze in het verleden hoog zijn opgeslibd, aldus de Ecologische Autoriteit.

Deze stellingname heeft correctie/nuancering:

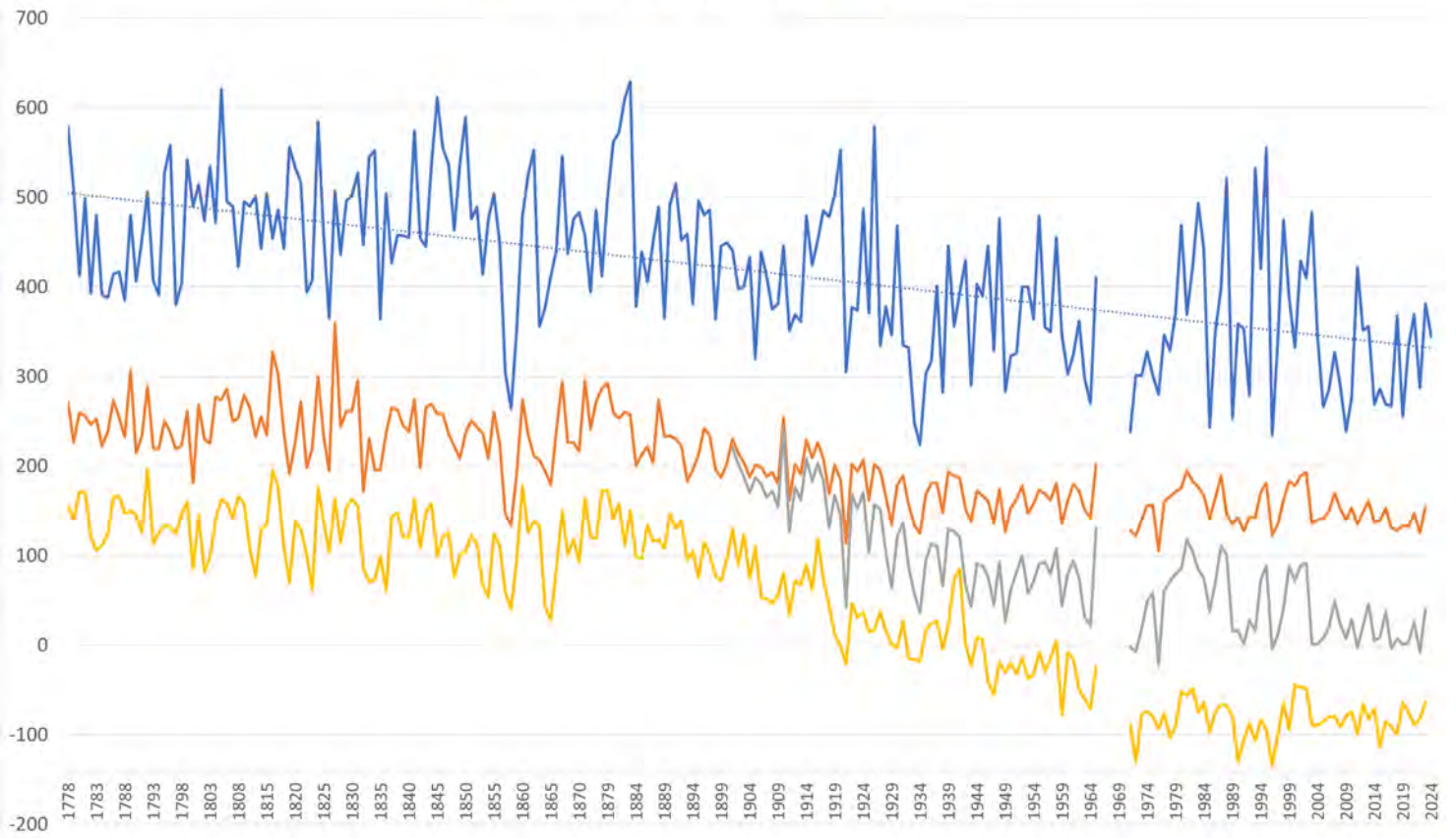
- Voor de buffering van droog stroomdalgrasland (incidentele aanvoer van basen, afzetting van kalkrijk zand) zijn niet de dagelijkse of gemiddelde rivierpeilen van belang, maar uitsluitend de piekafvoeren. Die worden in N2000-gebied Uiterwaarden Lek alleen bepaald door hoogwatergolven die vanuit Duitsland ook in de Lek terechtkomen (stormvloed van de Noordzee leiden ook tot verhoogde Lekpeilen, maar ik kan me geen enkele stormvloed herinneren die overstroming van droog stroomdalgrasland heeft veroorzaakt). De topstanden als gevolg van piekafvoeren vanuit Duitsland zijn sinds 1883 veel lager geworden, dit is het (doelbewust nagestreefde) gevolg van de riviernormalisatie die rond 1870 is uitgevoerd en van de aanleg van de Nieuwe Waterweg. Zie de grafieken hieronder.
- Bij Schoonhoven zijn het gemiddelde laagwaterpeil en het jaarminimum tussen 1876 en ongeveer 1925 wel degelijk aanzienlijk lager geworden. Bij Jaarsveld ging de verlaging van het gemiddelde laagwaterpeil door tot ongeveer 1950, bij Vreeswijk/Hagestein Beneden zelfs tot ongeveer 1970. Ook deze verlagingen zijn een gevolg van de riviernormalisatie en van de aanleg van de Nieuwe Waterweg rond 1880, die leidde tot sterkere ebstromen.
- De Lekpeilen zijn niet een-op-een te koppelen aan de waterpeilen in de uiterwaarden. Het overgrote deel van de uiterwaarden langs de Lek is omkaad met zomerkaden. Als bij een piekafvoer het water over de zomerkade stroomt of via inlaatsluisjes de omkade uiterwaard instroomt, duurt het een paar maanden voor het water weer weg is uit de lagere delen. Deze inundaties zijn ecologisch van belang, onder meer voor de geschiktheid van uiterwaarden voor weidevogels. Door het lager worden van de jaarmaxima en door ander beheer van de inlaatsluisjes overstromen de omkade uiterwaarden nog maar zelden. Buitenpolder De Eendragt tussen Vianen en Lexmond is tussen 1950 en 2000 minimaal zesmaal geïnundeerd, sinds 1996 geen enkele keer. De frequentie is dus afgenomen van minimaal 1 x per 8 jaar naar 0 x in 25 jaar. Exacte cijfers voor buitenpolder De Kersbergsche en Achthovensche Uiterwaarden heb ik niet, maar daar zal de inundatiefrequentie ook zijn afgenomen.

In de Willige Langerakse Waard ontbreekt over een grote lengte een zomerkade. De laaggelegen percelen met zavel- of kleibodem worden daar nu gescheiden door doorgaans droogstaande greppels, die vrijwel in open verbinding staan met de Lek. Het is aannemelijk dat die greppels – en ook de moerasjes langs de Lekdijk die ermee in verbinding staan – de afgelopen decennia droger zijn geworden door afzetting van slib. Op dit punt ben ik het eens met de Ecologische Autoriteit.

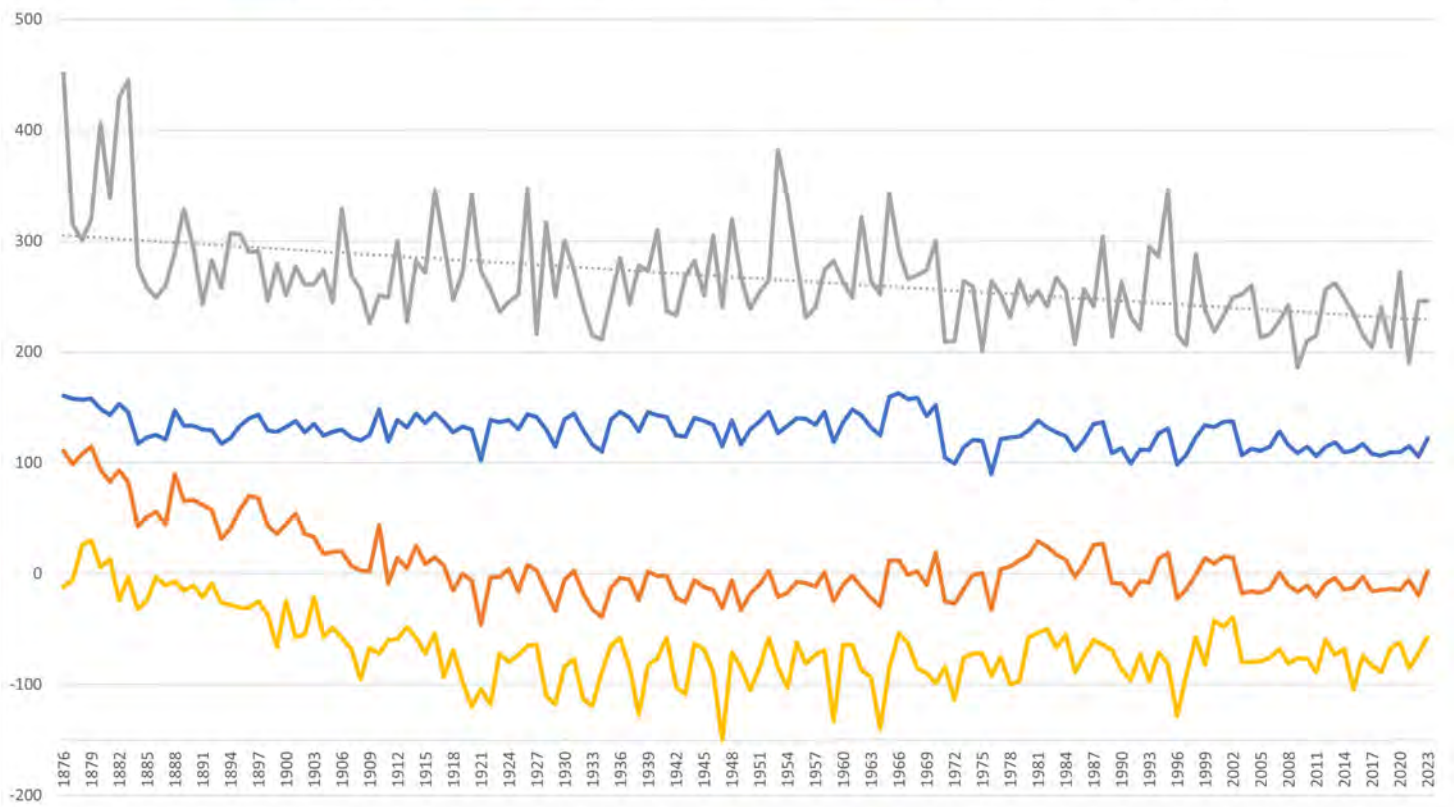
Jaarmaximum, jaarminimum, gemiddeld (hoog)waterpeil, gemiddeld laagwaterpeil te Vreeswijk (1778-1965) en Hagestein Beneden (1971-2024)

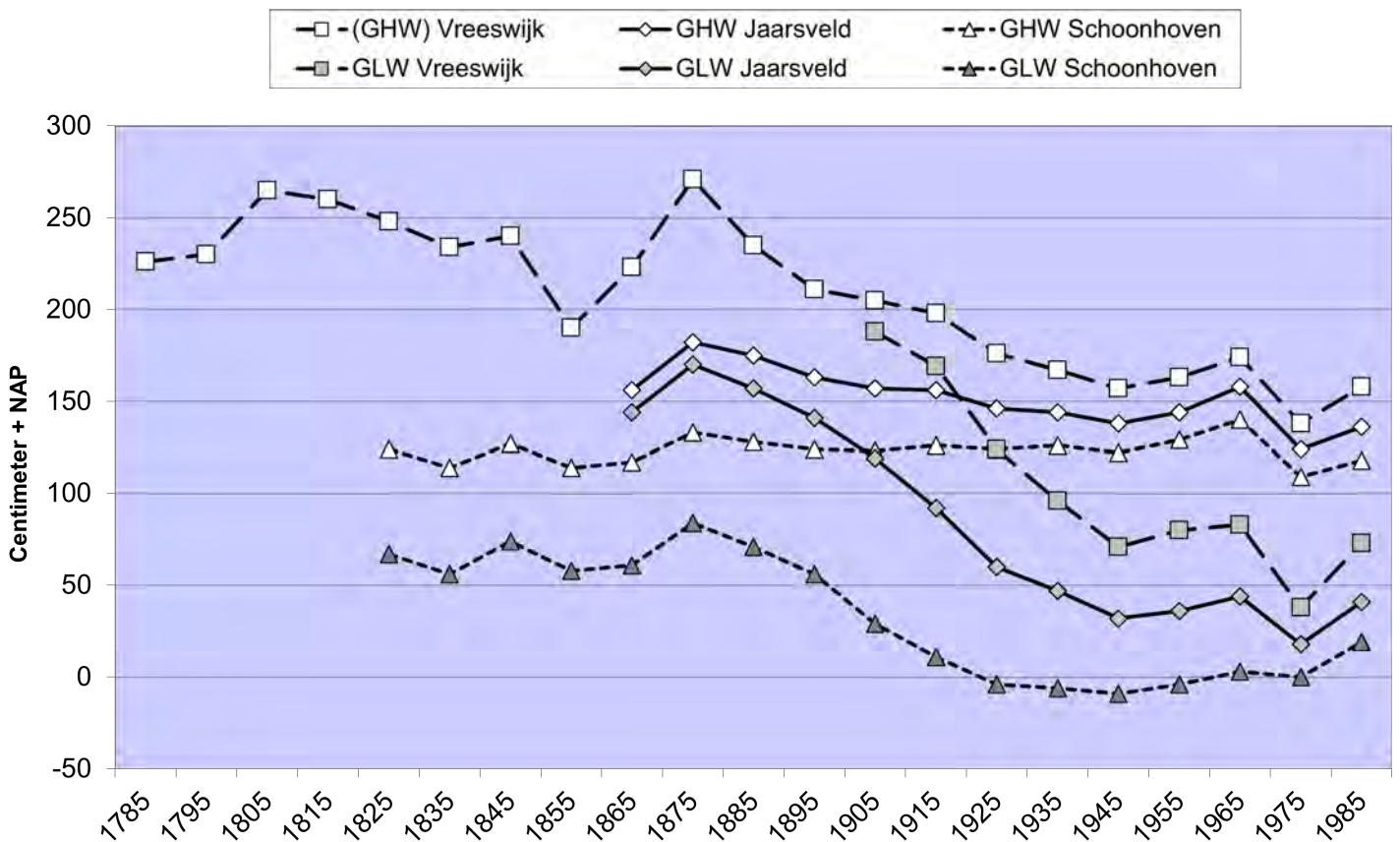
—Maximum —G(H)W —GLW —Minimum

Jaarmaximum, jaarminimum, gemiddeld hoogwaterpeil, gemiddeld laagwaterpeil te Schoonhoven (1876-2023)

—Gemiddelde van HW —Gemiddelde van LW —Maximum —Minimum Linear (Maximum)

Veranderingen van gemiddelde Lekpeilen per decennium tussen 1780 en 1990, gebaseerd op een papieren uitdraai die ik kreeg van het voormalige Rijksinstituut voor Kust en Zee.

Stikstofdepositie en beheer

De NDA laat zien dat in de droge stroomdalgraslanden thans sprake is van naderende overschrijding van de KDW of een relatief lichte overschrijding daarvan met 1-100 mol/h/j. In de praktijk is het echter lastig om onderscheid te maken tussen de bemestende gevolgen van stikstofdepositie, de effecten van klimaatverandering (door de huidige zachte winters is het vegetatiesseizoen aanzienlijk verlengd waardoor de biomassa-productie toeneemt) en ontoereikend beheer (te extensief hooilandbeheer of te extensieve begrazing, onvoldoende afvoeren van maaisel, nalaten van nabeweiding). Het is goed te bedenken dat droge stroomdalgraslanden ontstaan zijn als agrarisch gebruikte graslanden.

De volgende informatie heb ik van wijlen mijn vader, geboren in 1908 in Hagestein. Rond 1930 waren veel uiterwaarden langs de Lek in bezit van grootgrondbezitters die zelf geen melkvee hadden. Het hooi werd doorgaans in een café 'op stam' verkocht aan melkveehouders, die het vervolgens zelf moesten oogsten. De nabeweiding werd vaak ook 'op stam' in een café verkocht. Het spreekt vanzelf dat boeren die hooi of de nabeweiding kochten, deze aankoop zo goed mogelijk wilden benutten. Het spreekt ook vanzelf dat ze de percelen niet bemestten, omdat onzeker was of ze het jaar erop de vruchten zouden kunnen plukken van een bemesting. Kortom: het traditionele beheer van droog stroomdalgrasland werkte optimaal verschralend.

Moderne natuurbeheerders willen ook letten op de belangen van faunasoorten die overjarige vegetatie nodig hebben. Een ruimtelijk gedifferentieerd beheer is dus noodzakelijk, zoals de Ecologische Autoriteit ook aanbeveelt op pagina 13 (**Optimalisatie graslandbeheer**).

Een ander mogelijk effect van stikstofdepositie is bodemverzuring, doordat ammoniak in de bodem wordt omgezet in nitraat, waarbij H⁺-ionen vrijkomen. In kalkrijke stroomdalgraslanden die nog

geregeld overstroomd worden (in de orde van eens per tien jaar) of waarin het grondwater af en toe de wortelzone bereikt, speelt verzuring geen rol. In hogere delen die nog maar zelden overstroomd worden, kan wel geleidelijke ontkalking plaatsvinden als de invloed van regenwater daar gaat domineren over de invloed van incidentele overstromingen met basenrijk water (of incidentele invloed van opstijgend basenrijk grondwater). Dit is een natuurlijk proces dat kan leiden tot het ontstaan van waardevolle kalkgradiënten. Begin jaren '90 was ik met duindeskundige Henk Doing in de Koekoekswaard. Wij waren het erover eens dat het hoge, toen al relatief kalkarme deel deed denken aan het ontkalkende landschap van de binnenduinen, terwijl het lage kalkrijke deel van de Koekoekswaard meer gemeen had met kalkrijke duinen dicht bij de zeeoep.

Verzuring als gevolg van stikstofdepositie zal de natuurlijke ontkalking van hoge oeverwallen of rivierduinen versnellen, maar dat is dus niet per se ongunstig – **zolang een gradiënt naar lagere kalkrijkere delen in stand blijft**. Dan wordt het ecosysteem door de plaatselijke ontkalking namelijk rijker en kunnen meer soorten er een plaats in vinden.

Structurele verbetering van de standplaatscondities van droog stroomdalgrasland

De Ecologische Autoriteit beveelt op pagina 14 van haar advies het volgende aan:

“• **Kennisontwikkeling en kansen waterbeheer.** Als verdroging voor sommige delen van de uiterwaarden een probleem blijkt, dan is de belangrijkste oorzaak hiervan dat de uiterwaarden in het verleden zo hoog opgeslibd zijn dat zij niet zo vaak meer inunderen en de grondwaterstanden voor de vegetatie te laag staan. Afgraven van de uiterwaarden zet deze gebieden terug in de tijd maar betekent ook verlies van bodem- en natuurkwaliteit. Verken of op een innovatieve manier sediment onder de toplaag met de aanwezige vegetatie kan worden verwijderd ('weggezogen'), zodat (delen van) de habitattypen mee zakken. De Ecologische Autoriteit beveelt aan deze optie te verkennen in overleg met RWS, bijvoorbeeld in het kader van het programma Integraal Rivier Management (IRM). Deze maatregel kan bijdragen aan frequentere inundaties van de uiterwaarden, zonder dat de waardevolle toplaag van de vegetatie beschadigd wordt. Daarbij is het ook zaak de risico's goed in beeld te brengen.”

De Koekoekswaard – en in wat mindere mate de Kersbergsche Waard – is inderdaad zo hoog opgeslibd dat de hoogste delen zelden of nooit meer door rivierwater bereikt worden (Kerkhof 2009). Dit is veroorzaakt door twee factoren:

1. De bedijking in de Late Middeleeuwen heeft de Lek opgesloten in een nauw keurslijf, waardoor tussen Lexmond en Schoonhoven migrerende buitenbochten al spoedig gestuit werden door schardijken c.q. een hoge zomerkade. Vervolgens is zandig sediment eeuwenlang langs dezelfde gunstig gelegen binnenbochten opgestapeld.
2. Door de riviernormalisatie zijn de topstanden van de Lek sinds 1883 veel lager geworden.

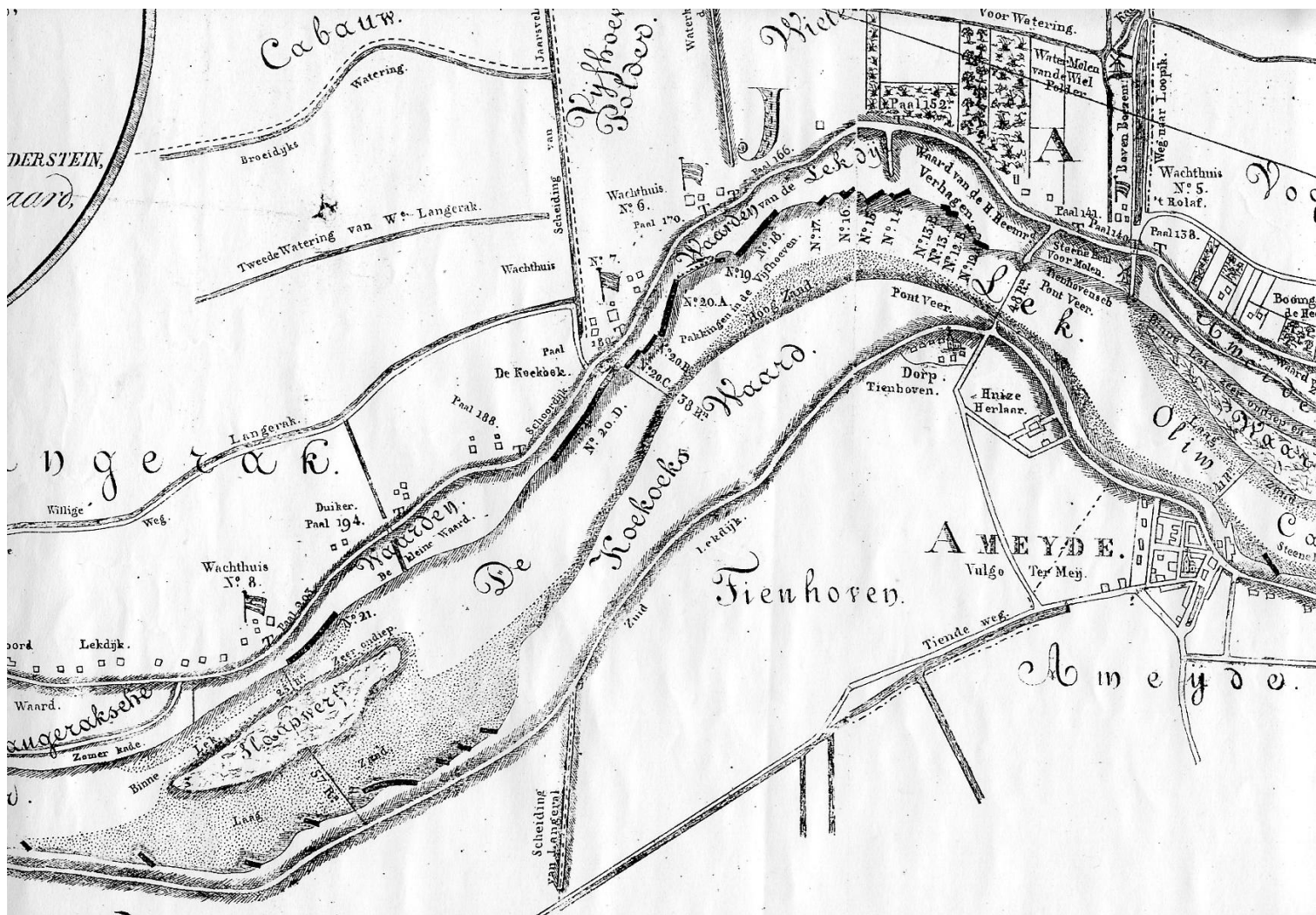
Kerkhof (2009) en Rotthier & Sykora (2016) benadrukken het belang van de lange ontwikkelingstijd van de beste Nederlandse stroomdalgraslanden. De eeuwenlange ontwikkeling zorgde voor een uitzonderlijk rijke flora en voor bodemdifferentiatie. Afgraven om weer vaker inundaties te krijgen is geen optie, dat zou neerkomen op het weggooien van het kind met het badwater.

Het voorstel van de Ecologische Autoriteit verdient zeker nader onderzoek. Maar er is nog een andere mogelijkheid die kan leiden tot meer dynamiek en herstel van de duinvorming die in zandige binnenbochten ook altijd een rol speelt: herstel het strand dat in de negentiende eeuw nog aanwezig was langs de Koekoekswaard. Zie de twee rivierkaarten op de volgende pagina.

Links de rivierkaart uit 1837, rechts de rivierkaart uit 1882.

Op een geometrisch onvolmaakte kaart van Von Derfelden von Hinderstein (1824) is de Lek bij de Koekoekswaard en De Bol (Slaapwerf) afgebeeld bij extreem laag water. Zie hieronder.

Het strand langs de Koekoekswaard is hierop afgebeeld als 'Hoog Zand'.

Een extra onderzoeksopdracht in het kader van kennisontwikkeling en kansen waterbeheer (beter: rivierbeheer) zou moeten zijn:

- Onderzoek of de stroomdraad van de Lek ter hoogte van de Koekoekswaard naar de rechteroever verlegd kan worden, door de lange kribben daar te verwijderen. Onderzoek dan ook of langs de linkeroever langere kribben aangelegd moeten worden, om de vaargeul op diepte te houden en om langs de linkeroever zand in te vangen. Doel: de vorming van jonge oeverwallen en duintjes langs de Koekoekswaard weer mogelijk maken, betere buffering van het hoge oude stroomdalgrasland door lichte overstuiving met kalkrijk zand vanaf het strand (bij westenwind).
- Hetzelfde zou ook kunnen ter hoogte van de Kersbergsche Uiterwaard, maar dat zou betekenen dat het (heel matig ontwikkelde) stroomdalgrasland van De Horde opgegeven zou moeten worden, omdat dan de langsdam verwijderd of teruggelegd moet worden.

Ten Brinke (2004) stelt (op pagina 160 van *De beteugelde rivier*) dat erosie van de strandjes in de kribvakken (als gevolg van de scheepvaart) en sedimentatie van zand in de kribvakken (tijdens hoogwatergolven) elkaar in evenwicht houden, indien een voldoende lange periode bekeken wordt. Langs de Lek is dat nu zeker niet meer het geval. Ik ken tussen Culemborg en Schoonhoven nog maar één kribvak (bij Vianen) waarin voldoende zand hoog genoeg ligt om duinvorming mogelijk te maken. Overal elders domineert erosie, al zeker sinds 2000. Hoewel de erosie meestal slechts smalle stroken jonge oeverwal in kribvakken betreft, zijn hierdoor op diverse plaatsen populaties stroomdalplanten uit uiterwaarden verdwenen of verkleind. Bijvoorbeeld:

- In de Mijnsheerenwaard bij Vianen zijn cilindermos en karwijvarkenskervel recentelijk verdwenen door oevererosie. Een grote populatie smal fakkelgras is hierdoor ook uit het kribvak verdwenen, maar dat zeldzame gras staat gelukkig nog wel in de omkade uiterwaard verder naar het zuiden.
- In de Middelwaard bij Vianen zijn de populaties brede ereprijs en bevertjes door erosie van een kribvak sterk gekrompen.
- In de Kersbergsche en Achthovensche Uiterwaarden ging een groeiplaats van karwijvarkenskervel verloren door erosie van een kribvak. In hetzelfde kribvak verdween ook een van de hoogste duintjes langs de Lek door oevererosie, en daarmee een kleine populatie smal fakkelgras.
- Op De Bol is door oevererosie een deel van de zomerkade weggeslagen, waarop o.a. sikkelklaver, geel walstro, akkerhoornbloem, zachte haver en grasklokje stonden.
- In de Koekoekswaard zijn groeiplaatsen van o.a. brede ereprijs en gewone agrimonie verloren gegaan door oevererosie.
- In het op een na oostelijkste kribvak in de Willige Langerakse Waard is door oevererosie een oeverwal weggeslagen, waarop o.a. cilindermos en kleine pimpernel stonden. Kleine pimpernel komt nu niet meer in dit stroomdalgrasland voor.

De intensiteit van het scheepvaartverkeer op de Lek is sinds 1970 sterk toegenomen, de schepen zijn groter en breder geworden. De Lek tussen het Lekkanaal en Krimpen is nu opengesteld voor schepen met een lengte tot 135 m en een breedte tot 22,8 m (Rijkswaterstaat 2025). Het traject Schoonhoven-Krimpen is breed, daar zal dit relatief weinig problemen veroorzaken. Maar het is de vraag of het traject Lekkanaal-Schoonhoven geschikt is voor schepen van dergelijke omvang en voor de huidige intensiteit van het scheepvaartverkeer. Daar komt nog bij dat ook de motorvermogens groter zijn geworden, waardoor soms heel snel wordt gevaren, wat hoge golven veroorzaakt. De

grootste schade wordt aangericht door de cruiseschepen die tegenwoordig in de zomer tussen Rotterdam en Utrecht-Amsterdam heen en weer varen, vaak 's nachts en met hoge snelheid.

Mij lijken daarom de volgende onderzoeksopdrachten ook geboden:

- Ga na of de huidige vaarwegclassificatie van de Lek te combineren is met behoud van de hoge cultuurhistorische en ecologische waarden van de Lekuiterwaarden.
- Ga na of het instellen van een vaarsnelheidsbeperking mogelijk is.

Slotopmerkingen

In het kader op pagina 13 van het advies van de Ecologische Autoriteit over Uiterwaarden Lek staat de volgende merkwaardige zin:

“Voor het habitatype blauwgraslanden moet de conclusie zijn dat reeds verslechtering is opgetreden, met name door het verdwijnen van typische soorten, en moet de conclusie ten aanzien van het effect van bestaande en geplande maatregelen ‘nee, tenzij’ zijn. Geef vervolgens aan welke aanvullende maatregelen nodig zijn. Het is niet toegestaan om te wachten met het treffen van maatregelen totdat verdere verslechtering optreedt.”

Kennelijk is er een foutje gemaakt bij het kopiëren en plakken van een passage uit een ander advies (Zouweboezem?), want ‘blauwgraslanden’ moet natuurlijk zijn ‘stroomdalgraslanden’.

Op pagina 11 van het advies van de Ecologische Autoriteit staat de volgende passage:

“• Uit het veldbezoek bleek dat er verschillende combinaties van beheer worden uitgevoerd. De NDA maakt echter niet duidelijk hoe en waarom voor welk beheersregime wordt gekozen, en tot welke resultaten dit leidt. Tijdens het veldbezoek bleek dat er winterrond met grote grazers wordt gewerkt in de graslanden; dit is een belangrijk onderdeel van het beheer, maar wordt niet genoemd in de NDA.”

In de Middelwaard bij Vianen lopen al decennia winterrond grote grazers, maar in geen enkel terrein in N2000-gebied Uiterwaarden Lek is dat bij mijn weten ooit het geval geweest. In N2000-gebied Zouweboezem lopen in een deel van Polder Achthoven wél winterrond grote grazers. Is die informatie per ongeluk in het verkeerde advies terechtgekomen?

Literatuur

Kerkhof, Th.B.M. (2009). [Oud en jong stroomdalgrasland langs de Lek – knelpunten en kansen](#). *Stratiotes* 39: 46-63.

Kerkhof, Th.B.M. (2020). Vegetatiekartering ingerichte percelen Zuid-Hollands Landschap in Achthovense Uiterwaard 2020. Bureau *Leersia*.

Rotthier, S. en K. Sýkora (2016). [Zandafzetting, standplaats, beheer en botanische kwaliteit van Stroomdalgrasland](#). Rapport nr. 2016/OBN-200-RI. Vereniging van Bos- en Natuureigenaren.

Rijkswaterstaat, Centrale informatievoorziening (2025). [Vaarwegen in Nederland](#), pagina's 176-178.

Ten Brinke, W. (2004). De beteugelde rivier. Wetenschappelijke Bibliotheek Natuurwetenschap & Techniek. Uitgeverij Veen Magazines, Diemen.

Von Derfelden von Hinderstein, G.F. baron (1824). Kaart van de rivier de Lek benedendam's met desselfs dyken, uiterwaarden en kribben etc. Mensing en Van Westreenen, Rotterdam.

Bijlagen

Kerkhof, Th.B.M. (2009). Oud en jong stroomdalgrasland langs de Lek – knelpunten en kansen (pdf met Nederlandse namen)

Natuur- en Vogelwacht Vijfheerenlanden, plantenwerkgroep. Inventarisatie De Luistenbuul (Zuid-Hollands Landschap) in 2024-2025 (pdf)

Lekpeilen Jaarsveld 1854-1899 en 1961-1922.xlsx

Lekpeilen Schoonhoven 1976-2023.xlsx

Lekpeilen Vreeswijk en Hagestein Beneden 1778-2024.xlsx

Opnamen PKN 2017 Kersbergsche Uiterwaard.xlsx

Opnamen PKN 2017 Koekoekswaard.xlsx

Opnamen PZH Koekoekswaard synoptisch.xlsx

Opnametabel PKN De Bol Willige Langerak 2025.xlsx

Tansley-opname Achthovense Uiterwaard 25 juni 2025 (perceel nabij Sluis).xlsx (gaat over perceel waarin H7230 Kalkmoeras ontstaat, niet behandeld in deze notitie over droog stroomdalgrasland)